

Камянський П.Е.**МИТРОПОЛИТ Андрей Шептицький І СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ РУХИ В ГАЛИЧИНІ НА початку ХХ ст.**

Актуальність проблеми і зв'язок її з важливими науковими та практичними завданнями. Розгляд цього важливого питання полягає в тому, що призначений у 1889 році Єпископ Андрей Шептицький Станіславівським Владикою–Ординарієм, а в 1900 році Митрополитом Української Греко-Католицької Церкви у м. Львові на протязі майже першої половини ХХ століття суттєво впливав на суспільно-політичне життя в Галичині.

Цісар іменував єпископом Станіславівським о.Андрея Шептицького, монаха Чина Св. Василя Великого, в той час професора догматики і моральної у василіянському монастирі в Крестонополі, а Папа Римський потвердив цю номінацію 19 червня 1899 року. Висвячення о.Андрея Шептицького на Єпископа відбулося 17 вересня 1899 року у м. Львові, інсталяція була дня 20 вересня того ж року. Вже в зв'язку з його інсталяцією Владика Андрей Шептицький проявив свій український напрям не тільки як церковний ієрарх, але й суспільно-політичний. Наприклад: тодішній Станіславівський староста Прокопчєч видрукував запрошення на інсталяцію Владика Андрея тільки німецькою мовою, бо Галичина тоді була у складі Австрії. А коли про це довідався Кир Андрей наказав видрукувати запрошення також українською мовою. Згаданий староста запросив з українців лише священників на прийняття з нагоди інсталяції. Довідавшись про це, Кир Андрей запросив від себе 9-тьох світських українців, між ними доктора Михайла Коцюбу, лікаря, що був також доктор філософії і професор місцевої учительської Семінарії та вів діяльність в Станіславівській філії “Просвіта”. На тому прийнятті Владика Андрей Шептицький сказав до князя Сангушки: “Князю, ти також наш і в тобі пливе руська кров” [1].

Ставши Владикою Станіславської Єпархії Єпископ Андрей Шептицький зразу же активно починає долучатися до суспільно-політичного життя не тільки Станіславова, але й усього Прикарпатського краю. З цієї нагоди 2 серпня 1899 року Владика звертається до вірних своєї пастви із документом: “Пастирське послання Станіславівського Єп. Андрея Шептицького до вірних”, - у якому неодноразово підкреслює свою любов до рідного українського народу, а також готовність віддати всі сили життя за нього: “Я з Апостолом повторюю, так вас люблю, що радо готов я вам подати не лиш Божу науку, але і душу, життя своє, бо ви мої возлюблені” [2]. Владика наголошує: “Правда, я на першій місці шукаю душ ваших, і бажаю вашого вічного спасіння... однак днесь о душевній спасенні я не буду писати, а всю мою і вашу увагу бажаю звернути на ті невідрадіні обставини в вашій теперішній життю, котрі загрожують дочасному вашому щастю, вашому здоровлю, добробитові, просвіті, і нашим спільним, народним інтересам... я не лікар, не хлібороб, ані політик, я отець! А вітцєви нічого не є чуже, що синів, дітей його обходить” [3].

Владика Андрей неодноразово звертає увагу всього духовенства на тому, щоб душпастирська праця священника повинна бути завжди на першому місці, а соціально-політичне життя не сміє мішати до проповіді, або до відносин як душпастиря до вірних: “Священик лиш в приватнім життю може бути політиком, але не сміє ним бути” ані в церкві, ані в сповідальниці, ані в жаднім відношенні пароха до вірних” [4]. Хоч Кир Андрей Шептицький був Станіславівським Єпископом дуже коротко, бо лише один рік і чотири місяці, але вчинив дуже багато для тієї дієцезії.

Вплив видатного церковного і громадсько-політичного діяча, патріота-державника, талановитого вченого, філософа, мецената української культури і мистецтва відбився на усіх сферах багатогранного життя Галичини першої половини ХХ ст. “Своєю відданою працею для української церкви й народу, - зауважив Василь Верига, - митрополит Андрей зумів прихилити до себе народні маси і ще до вибуху Першої світової війни уже був вихняний усіма як український патріот” [5].

Активна діяльність митрополита Андрея Шептицького у суспільно-політичних рухах Галичини досить швидко дала свої позитивні результати. Так у перше десятиріччя нового століття галицькі українці зробили чималий поступ у всіх галузях суспільно-політичного, економічного й культурно-освітнього життя. Долаючи перешкоди австрійської влади, польської адміністрації розвивався український сокільсько-стрілецький і кооперативний рухи. Розгортали активну діяльність новоутворені крайові об'єднання – Союзи: Крайовий кредитний, Сільський, Молочарських спілок; Торгова Господарська Спілка, Ревізійний Союз Українських Кооперативів, який 1914 р. об'єднує 609 кооперативів, Сільсько-господарський Крайовий Союз Торгових Спілок. Серед їх фундаторів і керівників було галицьке священицтво. Розвиток кооперації задовольняв матеріальні потреби дрібних товаровиробників, зміцнював село і закладав економічний фундамент під національно-визвольний рух [6].

Національну науку і культуру плекало Наукове товариство імені Шевченка у Львові, яке поєднувало працю вчених Прикарпаття і Наддніпрянщини й визнавалося світовою громадськістю як українська Академія наук. Під керівництвом М.Грушевського, І.Франка, В.Гнатюка Товариство згуртувало наукову і літературно-мистецьку еліту України. За період до 1914 р. НТШ видало українською мовою 300 томів наукових праць [7]. В її друкарні побачило світ й десятки книг релігійної тематики. Зусиллями галицької громадськості, зокрема й душпастирів, розвивалося українське шкільництво. Перед війною у краї діяло 6 державних і 15 приватних гімназій, 3 тисячі народних шкіл, а у Львівському університеті – 7 українських кафедр [8]. Зміцнилися позиції українства у суспільно-політичному житті Австро-Угорщини. Очолована досвідченими політиками Ю.Романчуком, К.Левицьким, І.Франком, М.Грушевським, В.Будзиновським, Національно-демократична партія перебрала до своїх рук керівництво національним життям краю. Її провід – Народний Комітет на довгі роки став центром державно-політичної думки і генератором важливих парламентських ініціатив, які підтримував А.Шептицький.

“Центральною фігурою Галичини з початком ХХ століття, - наголошувала Наталія Полонська-Василенко, став митрополит Галицький Андрей граф Шептицький (1900-1944). За 44-літнє його

керівництво Греко-католицькою Церквою вона остаточно стала українською національною Церквою. Значення Андрея Шептицького більше, ніж тільки митрополита: він був душею всього національного та культурного життя Галичини” [9].

Виходець із старовинної родини галицьких бояр, графів Шептицьких, яка дала Українській Церкві кількох ігуменів, Львівських і Перемиських єпископів та двох Київських митрополитів, Роман отримав призначення секретарем протоігумена Галицької провінції Василянського Чину і разом з о. П.Філясом заснував перший у краї релігійний місячник “Місіонар”, якого справедливо нарекли Апостолом українського народу.

Поява часопису стала помітною подією у церковно-релігійному житті прикарпатських теренів. Блискавичне розповсюдження 20-тисячного накладу, який за висловом П.Філяса “розбігся по ваших селах, як та іскра по сухому листю”, засвідчило успіх нового інтелектуального часопису. Його також високо оцінив митрополит С.Сембратович у Листі до духовенства: “На днях появилось у Львові письмо під заголовком “Місіонар”. Багатий зміст того письма, дух і бесіда його заслуговують на повне визначення, то надається воно якнайліпше до читання і поучення як молоді шкільної, так і старших і повинно знаходитися в кожному домі, тим більше в кожній читальні” [10]. А втім, засновники часопису не обмежувалися релігійною тематикою, регулярно торкалися морально-сімейних та інших аспектів світського життя. Історик Церкви Іван-Павло Химка слушно визначив часопис як “нове народне періодичне видання для селянства... Його “місіонерська” діяльність була спрямована на номінально греко-католицьке, але водночас небезпечно зрадикалізоване селянство” [11]. “Місіонарем” постійно опікувався митрополит Андрей Шептицький, допомагав редакції матеріально, друкував на його сторінках Пастирські Листи. Звертаючись до інтелігенції, єпископ називав її природним просвітителем народу. Наголошував, що “жадає рішучо в цілім народі християнського патріотизму... Покликується на патріотизм духовенства, яке любить свій народ не словами, а працею і самопожертвою, жадаючи менше слів, а більше діла-праці для добра народу” [12]. У своєму пастирському листі до духовенства єпископ виклав своє національно-релігійне кредо: “Я з діда-прадіда русин. Церкву нашу і святий наш обряд я цілим серцем полюбив і справі Божій я посвятив ціле своє життя” [13].

Усвідомлюючи нові реалії суспільно-політичного життя на зламі століть, єпископ Андрей Шептицький вже тоді виявив риси передбачливого політика, який об’єктивно оцінював ситуацію, накреслив нову програму діяльності Церкви. Відверто відзначаючи, що на рубежі століть духовенство втратило провідну роль у суспільно-політичному поступі, він писав: “ще донедавна священицтво мало в нашій суспільстві перший рішачий голос. Увесь народ повинувся йому, тому голосові майже без винятку і без спротиву. Сьогодні часи змінилися. Через розвиток політичного життя, розбудження і ріст літератури дійшло до того, що священики вже не в однім ділі уступають перше місце світській інтелігенції, що народ уже не раз виводить з-під проводу Церкви. Часи, коли українську інтелігенцію представляли лише священики, минулися безповоротно і без жалю для нас. Ми тішимося, що можемо ту працю, яка до нас безпосередньо не належить, зложити у відповідальні руки, але мимо того ми не перестасмо нашим невід’ємним правом домагатися і в руках держати провід в річах найважливіших у суспільному житті: віра і мораль” [14].

Активізація українського, польського і єврейського політичного життя на початку ХХ ст. викликали у галицьких ієрархів неоднозначну реакцію. Десь до 90-х років ХІХ ст. греко-католицьке духовенство не лише підтримувало, а й очолювало національний рух. Однак радикалізація національного руху і зростання антиклерикалізму у середовищі соціал-демократії, частини молоді інтелігенції спричинили інерцію певної частини духовенства до національного руху.

Церква мала залишитися незалежно від національного руху, підтримуючи його лише при умові дотримання християнських засад моралі – наголошував митрополит А.Шептицький.

Цілі та завдання заключалися у наступному: нові суспільно-політичні умови обумовлювали всю складність завдань, що стояли перед митрополитом А.Шептицьким. Ніхто не має права діяти поза християнською етикою – головна вимога митрополита, без якої досягнення цілі неможливе. У національній справі, підкреслював А.Шептицький, ніхто не має права діяти поза християнською етикою, оскільки зло не тільки не служить “чистій і священій справі народу, а й прямо шкодить їй” [15]. Саме тому у Пастирському посланні митрополита і єпископів до народу з приводу вбивства львівським студентом Мирославом Січинським 1908 р. галицького намісника польського графа Анжея Потоцького цей терористичний акт рішуче засуджувався. “Служба народови, служба вітчизні, се служба свята,- писав митрополит,- треба мати руки чисті, не закривавлені... Лише усиленою і витривалою працею можна прислужити своєму народови... Над правдиво-великими ділами треба посвяченя не одної хвилі, а цілого життя” [16].

Андрей Шептицький обняв митрополичий престол на урочистій відправі 17 січня 1901 р. у львівській церкві св. Юра. З його приходом, відзначають усі без винятку історики, розпочалася нова доба в історії Греко-Католицької Церкви. У той час вона мала 1854 парафії і 2934 тис. вірних [17]. Греко-католицьке священицтво продовжувало відігравати надзвичайно важливу роль у суспільному житті, особливо у сільській місцевості, де проживало дві третини українців краю. Цілком закономірно, що митрополит А.Шептицький приділяв велику увагу проблемам духовенства. Він вбачав однією з причин занепаду церковного життя на зламі століть у низький рівень освіти парохів, отже, насамперед прагнув “сформувати фігуру новтнього українського священика.., виховання українського кліру, спроможного сповнити велику місію Української Церкви” [18]. З цією метою він розбудовує духовні семінарії: 1901 р. реорганізував Львівську семінарію, студенти якої слухали лекції у Львівському університеті до заснування митрополитом 1928 р. Богословської академії; 1906 р. утворив Перемиську, а наступного року – Станіславівську духовні семінарії. На його особисті кошти за кордоном навчалися молоді богослови.

Великою школою для галицького священицтва були його майже півтори сотні Пастирських листів, які виходили кілька разів на рік і торкалися не лише проблем богословії, літургії та обряду, але й громадсько-політичного життя. Серед них були окрему послання до священиків, світської інтелігенції, молоді,

емігрантів, які відбули на чужину, а також Гуцулів-буковинців, українців діаспори та інші. Глибоким змістом наповнені пастирські листи щодо становища Церкви Східного обряду, проблем соціальних і молодіжного виховання, єдність у церковному та суспільному житті народу, виборчих реформ, політичних убивств, небезпеки москвофільства, обов'язків вірних на випадок війни і агресії з боку Росії, шкідливості соціалізму тощо.

“Однією з найдраматичніших сторінок суспільно-політичного життя Галичини в останні десятиріччя існування Австро-Угорської монархії,- відзначив львівський історик Володимир Качмар,- була боротьба за українську школу, чи не найважливішим виявом якої стали змагання за український університет у Львові” [19]. У вирішенні цих пекучих давніх проблем галицьке духовенство на чолі з митрополитом Андреем Шептицьким зробило вагомий внесок, особливо у розвитку народних шкіл. Якщо 1900 р. у Галичині нараховувалося 1932 українських шкіл, то напередодні світової війни їх стало близько 3000. Духовенство тісно співпрацювало з “Рідною Школою”, Руським Педагогічним Товариством. Хоча українську школу продовжували дискримінувати, перш за все поляки, її поступове піднесення було очевидним. За активної участі Церкви досягнуто значних успіхів з розвитку культури, насамперед, на селі. З 1900 по 1914 р. у Галичині відкрито 2000 нових читалень, 430 будинків “Просвіти” та Народних Домів. Всього ж у краї функціонувало 2664 бібліотеки та 2944 читальні, очолювані здебільшого священниками. Для масової освіти українські видавництва видрукували 1,5 млн. книг [20]. Греко-Католицька Церква підтримувала широкомасштабні суспільні акції у справі заснування українського університету. Як митрополит, посол Галицького сейму і австрійської Палати Панів Андрей Шептицький виступив з доповіддю щодо цієї проблеми 28 червня 1910р. у парламенті. Він наголосив нагальну національно-культурну потребу вищої школи для українського народу, гостру потребу національних кадрів священників, учителів, лікарів, юристів [21]. Незважаючи на перешкоди польського проводу, 1913 р. нарешті вдалося домогтися цісарського декрету про відкриття університету, але цюому зашкодила світова війна.

Слід згадати про поступ національної культури та мистецтва, до яких спричинилися Церква і особисто митрополит. Відомий галицький політик Лонгин Цегельський написав: “Коли ж поглянемо, хто за останні 35 років створив або фінансує найбільше українізуючих установ у Львові, то побачимо, що це Митрополит Шептицький. Згадаймо... Національний Музей, Народна Лічниця, Пораднтя Матерів, Сиротинець, Дяківська Бурса, Духовна Академія, Жіноча Гімназія Сестер Василіанок, Бурса Рідної Школи, Малярська Студія, Школа ім. Грінченка, Школа ім. Князя Льва, Читальня на Личакові та це далеко не все”. До цього списку автор додає побудовані, або утримувані митрополитом 4 церкви, 4 школи, 2 монастирі, 4 бурси, 2 шпитали, 2 наукові установи [22].

Митрополит А.Шептицький дбав про збереження та примноження культурно-мистецької спадщини краю, розвиток музейництва, книгодрукування, народного церковного будівництва. Церковний музей (з 1911 р.– Національний музей), заснований 1905 р. митрополитом Андреем Шептицьким, спершу розміщався в підсобних приміщеннях Собору св. Юра, а з 1911 р. у репрезентативному палаці (нині Драгоманова, 42), що був закуплений його фундатором. Тоді ж митрополит призначив на потреби свого дітища, що містив унікальну колекцію прикарпатських ікон (зокрема, роботи Івана Рутковича і Йови Кондзелевича), річне фінансове забезпечення до 1921 р. у сумі 18000 корон (3600 доларів). Навколо музею згуртувалися любителі мистецтва, відомі діячі науки і культури – Іван Франко, Іван Труша, Олексія Новаківський, Філарет Колеса, Ярослав Пастернак, Михайло Драган, Іван Огієнко, Іван Левинський. Археолог Я. Пастернак під патронатом митрополита провів археологічні розкопки княжого Галича, а всі знайдені пам'ятки, зокрема золотий і срібні скарби XI – XII ст., передав у власність Національного музею [23]. Національний музей ім. Митрополита А.Шептицького, став поважним культурно-мистецьким закладом європейського масштабу. До 1939р. він мав 80 тис. експонатів, унікальну бібліотеку (30 тис. томів стародруків книг і альбомів), організував 70 виставок, видав 16 томів наукових записок [24].

“Товариство для розвою руської штуки” (засноване в 1898р. за участю І.Труша, М.Грушевського) започаткувало громадське обговорення проектів церков, іконостасів, металевих хрестів. Власне у той час архітектор Є.Нагірний побудував десятки ошатних церков, поєднавши традиції кам'яного будівництва Русі і Візантії. Відроджувалися й традиції гуцульської народної архітектури. Українізація церковного мистецтва торкнулася інтер'єрного середовища, бо до ХХст. Церковні розписи (орнаментика, фігурні зображення) перебували під впливом західної традиції. Відновлено створення керамічних ікон у Львові, Коломиї, Косові.

У результаті потугмитрополита і галицької ієрархії Греко-Католицька Церква напередодні Першої світової війни стала національно-духовною твердиною українства краю. Розглянемо її організаційний стан у червні 1914р. [25]:

Єпархії	деканати	парафії	церкви	священники	віруючі
Львівська	53	754	1308	886	1335977
Перемиська	41	629	1320	826	1252492
Станіславівська	21	433	596	838	1022000
Всього	115	1816	3224	2550	3610469

У стані піднесення було монаше життя. Чільне місце у ньому займав Чин св. Василія Великого, яким митрополит А.Шептицький постійно піклувався. Перед вибухом Першої світової війни він мав 16 монастирів у краї та дві заоканські місії, нараховував двох ієрархів, 85 єромонахів, 77 братів, 47 студентів, отже всього 211 ченців і 23 новики [26]. З метою посилити місійну працю в краї й поліпшити теоретичний рівень підготовки священництва, митрополит 1903р. відродив давній Чин Студитів й особисто розробив новий монаший статут. Чин очолив брат митрополита Климентій Шептицький. Крім того, 1913р. глава

Церкви запросив до місійної праці в Галичині отців бельгійського ордену Редemptористів, які прийняли східний обряд. Обидва монаші згромадження діяли головню у Львівській архієпархії і значно поступалися Василянцям як чисельністю, так і масштабами своєї діяльності.

У добу Першої світової війни і визвольних змагань 1918-1920рр. під проводом митрополита Андрея Шептицького Українська Греко-Католицька Церква відстоювала національно-державні інтереси українців. Більше 40 повітових Національних рад Західно-Української Народної Республіки очолювали священники. Майже сто священників у ранзі капелянів Легіону Українських Січових Стрільців та Галицької армії забезпечували високий морально-бойовий дух воїнів у битвах за незалежність України з польською, більшовицькою і денікінською арміями [27].

Кир Андрей Шептицький в часі закінчення Першої Світової війни разом із іншими єпископами УГКЦ звертається до духовенства й вірних 21 лютого 1918 року із документом: “Спільне Пастирське послання митрополита Андрея Шептицького та ін. Єпископів до духовенства й вірних про завдання Церкви і народу в післявоєнний період”, в якому наголошує на тяжких наслідках війни для українського народу, закликає до єдності духовенства й народу: “Глибокі і тяжкі матеріальні і душевні рани завдала нам війна... Бог упокорив нас, але в милосерддю своїм двигнув і двигас. Зачинається нова доба в історії нашої Церкви та нашого народу... для того так як ми Єпископи стараємося заховувати самі поміж собою єдність любові і спільність в праці, так само і вас, Всечесні Отці, усильно заохочуємо до єдності і лучности. Єдність священників зі своїми Єпископами і між собою, єдність священників з народом і усунене всякого роздору і роз’єднання в народі, нехай буде прапором нашої праці” [28].

В Посланні просліджується ідея та вимоги від усіх священників одної праці і одного духа незалежно від їхнього походження: “Не можемо входити у внутренні пересвідчення політичні чи народні людей, але мусимо жадати від усіх священників одної праці і одного духа,... священники є в совісті обов’язані примінитися в цілій зовнішній праці до всіх прочих, свої особисті пересвідчення мусять в праці залишити і во всім примінитися до народу, якого суть душпастирами” [29]. З цього не випливає, що на священників накладались якісь політичні обов’язки: “Працю в Церкві уважаємо за найважнійший, найсуцніший обов’язок священника, а поза Церквою над громадою повинна людей до Церкви прив’язувати та скріпляти в них християнські пересвідчення; але, щоб трафити до сердець людей мусить праця над громадою поза Церквою бути націхована любов’ю до народу” [30].

Велику увагу було приділено вихованню тисячі сиріт, що по війні залишилися нам: “По війні лишається нам тисячі сиріт, і весь нарід бере їх неначе на виховане. Вони стають немов дітьми всіх нас. Ті, що дають лепти на виховане, на захисти сиріт, нехай же не покуплять пам’яті о них в своїх молитвах. То поколіне сиріт, виховане всім народом, могло би за ласкою Божою і повинно би видати людей, яких нам тепер треба” [31]. Із вищесказаного на наш погляд можна зробити окремі висновки та окреслити перспективи подальшого розвитку досліджуваної проблеми: кожен, хто бажає дослідити участь митрополита Андрея Шептицького і його роль у суспільно-політичному русі в Галичині ХХ століття, окрім пізнавального й наукового ефекту, дістане велику моральну й естетичну насолоду. Бо праці його творців та носіїв, а зокрема митрополита Андрея Шептицького та багатьох єпископів, вражають своєю громадянською сміливістю, християнською шляхетністю, розкутістю думки й жагою до суспільних змін. Власне представники греко-католицизму витворили національну християнську моральну етику й естетику, в основі яких одвічні цінності – Бог, Батьківщина-Україна, Родина, Людина.

Дослідження показали, що релігійний чинник на українському етнічному ґрунті зумовлений посиленням суспільно-політичних рухів завжди був невад’ємним елементом духовного життя, що відчутно впливав на формування нації. Простежуючи зв’язок релігії з процесами суспільно-політичної боротьби за збереження національної ідентичності і державності українців, В.Липинський слушно відзначив, що саме “авторитет Церкви ліг в основу політичного і державного відродження нації” [32].

Суспільно-політичну діяльність митрополита Андрея Шептицького слід вважати неповторною, хоча в тодішніх умовах кожний єпископ був теж і народним провідником.

Уже парцеляцією таких дібр, як Коршів, Миловання, Посіч, Зарваниця митрополит Кир Андрей робив велике суспільне добро українському народові.

І в політичних справах українського народу митрополит Андрей брав участь як член австрійської Палати Панів і член-віриліст галицького союму. Наприкінці 1903 року разом із іншими послами Галичини на знак протесту зробив сесією з нарад парламенту. Замітні були політичні виступи митрополита Андрея, коли треба було вжити його авторитета як провідника чи посередника-медіатора.

Так, у січні 1906 року митрополит очолював українську депутацію до цісаря в справі зміни виборчої ординації до австрійської палати послів. Тоді митрополит Кир Андрей Шептицький виголосив відповідну промову до цісаря [33]. Ще успішніша була політична промова митрополита Андрея 26 січня 1914 року, що довела до підписання угоди між українцями і поляками у справі краєвого статуту й виборчої реформи [34].

Успішна була промова митрополита Андрея в соймі про потребу українського університету в Галичині. Вона викликала такий голосний відгомін, що аж російський посол при австрійському уряді протестував проти неї [35]. Ще мужніше боронив митрополит Андрей права українського народу в роки першої більшовицької окупації 1939-1941 рр. та за нацистської займанщини 1941-1944 років.

Активна участь ієрархів Української Греко-Католицької Церкви під проводом митрополита Андрея Шептицького в суспільно-політичних рухах ХХ ст. в Галичині стала не тільки одним із генераторів національної свідомості, але й провідником і носієм державно-соборного чину. Вона займала визначне місце в процесах національного відродження в кінці ХІХ – на початку ХХ ст., визвольній боротьбі

українського народу за незалежність. Її відродження на зламі 80-90-х років ХХ ст. дало потужний імпульс національно-культурному життю у західному регіоні України.

Таким чином, підсумовуючи здобутки національного відродження й загалом національно-політичного життя означений період слід відзначити, що вони були тісно пов'язані з діяльністю Греко-Католицької Церкви, яка до 80-90-х років ХІХ ст. очолювала цей процес, а від початку ХХ ст. брала у ньому дієву участь. Своїми ініціативами і впливом Церква зумовила значний поступ українства у сферах суспільно-політичного, господарсько-економічного та культурно-освітнього життя. Вона стала духовним оплотом народу у випробуваннях Першої світової війни та національно-визвольних змаганнях 1914-1923 рр.

Джерела та література

1. о.П.Мельничук. Владика Григорій Комишин. – Рим, 1979. – С.17.
2. Твори Слуги Божого Митроп. А.Шептицького. – Торонто, 1965. – С.2.
3. Там само. – С.2.
4. ЦДІАЛ, Бібл., інв. № 787, Посланіє Пастирське Андрея Шептицького до духовенства О Квестії Соціальної, Жовква, 1904. – С. 171-172.
5. Верига Василь. Вказана праця.- С.203.
6. Історія споживчої кооперації України. – Львів, 1996. – С.103-109.
7. Грицак Ярослав. Вказана праця. – С.207.
8. Полонська-Василенко Наталія. Вказана праця. – С.434.
9. Там само.
10. Місіонар. – 1897. – Ч.5. – С.7.
11. Химка Іван-Павло. Греко-Католицька Церква і національне відродження в Галичині 1772-1918 // Ковчег. – Львів, 1993. – Ч.3. – С.89.
12. Сапеляк Андрій. Вказана праця. – С.107-108.
13. Там само. – С.109.
14. Там само. – С.110-112.
15. Филипович Людмила. Митрополит Андрей (Шептицький) і Іларіон (Огієнко): проблема національної Церкви // Церква і соціальні проблеми. Енцикліка “Сотий рік”. – Львів, 1993. – С.189.
16. Спільне Пастирське послання митр. Андрея Шептицького та ін. єпископів до народу з приводу вбивства ц.-к. Намісника А.Потоцького з долученою інструкцією до духовенства // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. Церква і суспільне питання. Т.ІІ. Кн.І. – Львів; Місіонер, 1998. С.424.
17. Химка Іван-Павло. Греко-католицька Церква в Галичині в 1772-1918 роках // Третій міжнародний конгрес українців. Історія. Ч.І. – Харків, 1996. – С.216.
18. Сапеляк Андрій. Вказана праця. – С.111.
19. Качмар Володимир. За Український університет у Львові. – Львів: ЛДУ, 1999. – С.7.
20. І.Герасимович, О.Терлецький. Освіта і шкільництво. // енциклопедія українознавства. Загальна частина. Т.3. – Київ, 1995; Florentyna Rzemieniuk. Unici Polscy 1596-1946. – Siedlce, 1998. – S.139.
21. Промова митрополита гр. А.Шептицького в парламенті вельмож 28 червня 1910р. // Руслан. – 1910. – Ч.134.
22. Цегельський Лонгин. Митрополит Андрей Шептицький. – Львів; Місіонер, 1995. – С.46-47.
23. Літопис Національного музею у Львові. – 2000. - №1(6). – С.5-10, 43.
24. Митрополит Андрей Шептицький. Матеріали та документи (1865-1944). 2-ге видання. За ред. Заборовського Я.Ю. – Львів; Івано-Франківськ, 1995. – С.21.
25. Нога О. Проект пам'ятника Івану Левитському. – Львів, 1997. – С.278-298; Черкес Б., Грицюк Л. Архітект Євген Нагірний // Дзвін. – 1991. – №4. – С.150-155.
26. Florentyna Rzemieniuk. Unici... – S.149.
27. Ваврик М. Вказана праця. – С.65.
28. Литвин Микола. Українсько-Польська війна. 1918-1919рр. – Львів, 1998. – С.160-191; Павлишин Олег. Організація цивільної влади ЗУНР у повітах Галичини (листопад – грудень 1918 року) // Україна модерна. Ч.2-3. – Львів, 1999. – С.132-192.
29. ЦДІАЛ, ф.358, оп.1, спр.7, арк.30.
30. Там само, арк.31.
31. Там само, арк. 40.
32. Там само, арк.45.
33. Липинський В. Релігія і церква в історії України. – Київ, 1993. – С.52.
34. С.Баран. Митрополит Андрей Шептицький, життя і діяльність. – Мюнхен, 1947. – С.118.
35. К.Левицький. З національної діяльності митрополита А.Шептицького. – “Богословія”, Т.IV (1926). – С.41-45.
36. T. HALUSZCZYNSKYJ. – op.cit., - p.280.